

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Opera and nineteenth-century nation-building : the (re)sounding voice of nationalism

Lajosi, K.K.

Publication date
2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Lajosi, K. K. (2008). *Opera and nineteenth-century nation-building : the (re)sounding voice of nationalism*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting

Opera en natievorming in de negentiende eeuw

De (weer)klinkende stem van nationalisme

A. Onderwerp en probleemstelling van het onderzoek

Dit proefschrift richt zich op een cultuurhistorisch onderzoek naar de relatie tussen natievorming en muzikale cultuur in de negentiende eeuw in Europa. De hoofdvraag van mijn dissertatie betreft de bestudering van de zogenaamde *nationale opera's* en hun rol in de ontwikkeling van het nationale bewustzijn in Hongarije en Roemenië. Enerzijds wil ik bewijzen dat het verschijnsel en populariteit van de nationale opera's kan in elk geval niet volledig verklaard worden door de toenemende politieke interesse in de natiestaat en de steeds sterkere sociale positie van de nationale ideologieën. In plaats daarvan hebben juist de opera en andere verwante muzikale en culturele praktijken een omvangrijke bijdrage geleverd aan de verspreiding van het nationale idee en waren essentiële factoren in het ontstaan van de nationale identiteit. Nationale opera's kunnen niet alleen als de weerspiegeling van het nationale bewustzijn gerealiseerd worden, maar eerder als actieve agenten in het creëren van een nationaal publieke sfeer (Öffentlichkeit).

Anderzijds gaat mijn betoog over de begrippen van *nationale muziek* en *nationale opera* die ik benader als de wisselwerking tussen muziek, cultuurgeschiedenis en politiek. Mijn taak was niet om te bepalen wat nationale muziek is, maar om te analyseren wat soort muzikale stijl klonk als nationaal voor het negentiende eeuwse publiek. De vraag waarom een bepaalde muzikale idioom als nationaal werd begrepen kan men op een puur musicologische grond onvolledig beantwoorden. Daarom heb ik de functie en dynamiek van cultureel geheugen, geschiedschrijving en discours in de kaart gebracht.

Tot slot is het proefschrift een poging tot een herziening van de ontplooiing van de moderne Hongaarse en Roemeense nationale identiteit. Op de basis van enkele casestudies wil ik aanwijzen dat nationalisme eerder als een transnationaal verschijnsel begrepen kan worden. De analyse van de interactie tussen de verschillende culturen kan tot nieuwe ideologiekritische inzichten leiden over de eigenschappen, symbolen en mythologie van nationale identiteit.

Als case studies behandelde ik twee opera's van de Hongaarse componist Ferenc Erkel (1810-1893) en het werk van de oorspronkelijk Duitse musicus Johann Andreas Wachmann (1807-1863) die de eerste Roemeense opera heeft geschreven. Ik heb gekozen voor nationale opera's die zich concentreren op de figuur van nationale helden (binnen het Roemeense kader Mihai Viteazul en met betrekking tot de Hongaarse cultuur Bánk bán en László Hunyadi). Ik wilde laten zien met welke middelen en onder welke omstandigheden die historische personages zich tot nationaal helden konden ontwikkelen. Wat was hun plaats in het culturele geheugen? Waarom werden ze (her)ontdekt? In welke manier werden ze omgezet om geschikt te zijn voor een centrale rol in het moderne nationale verhaal? Hiervoor heb ik gebruik gemaakt van verschillende historiografische, literaire en muzikale bronnen zoals reportages en tijdschriften uit de negentiende eeuw.

Het onderzoek leidde tot de volgende conclusies: 1) Het moderne nationale bewustzijn sprong niet uit als een organisch en geïsoleerd fenomeen, maar het was het resultaat van culturele *recycling*, cultuurtransfer en de dynamische samenwerking tussen culturele en politieke bewegingen. 2) De huidige theorieën over nationalisme (*modernist*, *primordialist* en *perennialist*) kunnen ons geen bevredigend inzicht verschaffen in het nationalisme. Alleen een grondig cultuurhistorisch onderzoek van oude patronen en hun nieuwe hervattingen kunnen de ontwikkeling van het nationale bewustzijn in kaart brengen. Daarom heb ik in dit proefschrift een poging gedaan om de sterke ideologiekritische theorieën van de *modernistische* school in dialoog te stellen met de ideeën van de *perennialisten* over de duurzaamheid van nationalisme. Bijgevolg besteed ik naast het idee van natie als denkbeeld (*imagined communities*) net zoveel aandacht aan de culturele gemeenschap als denkende dynamische entiteit (*imagining community*). 3) De ontwikkeling van de Hongaarse en Roemeense nationale identiteit hingen nauw samen. Wij kunnen ze het best begrijpen binnen het bredere veld van internationale politieke sfeer van de Habsburgse monarchie. Ondanks de verschillende doelstellingen, volgden zij dezelfde patronen en waren beide beïnvloed door de Duitse cultuur. 4) Opera en muziek vormden de belangrijkste media voor het creëren en verspreiden van het nationale idee. 5) Het grote zangkoor was één van de belangrijkste elementen van de nationale opera's. Ze hebben een wezenlijke rol gehad in het verenigen van mensen met verschillende achtergrond zowel op het toneel als buiten het theater in de populaire *Liedertafel* bewegingen. 6) Nationale muziek ontstond als het resultaat van de interactie tussen discours en reeds

bestaande muzikale praktijken. Traditie en discursieve conventies hebben een bepaalde stijl of idioom als nationaal geacht. 7) Cultuur en de cultivering van de cultuur waren net zo belangrijk tijdens de Europese natievorming in de negentiende eeuw als sociale, politieke of economische factoren.

B. Theoretisch kader

Dit proefschrift tracht musicologie en intellectuele geschiedenis te combineren om sommige aspecten van negentiende-eeuwse Europese cultuur te onderzoeken. Om de complexiteit van het verband tussen nationalisme en muziek en de grotere politieke, sociale en historische context te begrijpen gebruikt de dissertatie als theoretisch kader de ideeën van de *New Historicism* en de *Polysystem Theorie* zoals bedacht door Itamar Even-Zohar. Eén van de grootste bijdragen van *New Historicism* is dat het er in slaagde om onder een gemeenschappelijke noemer culturele praktijken en sociaal-politieke tendensen van een bepaalde periode te brengen zonder terug te vallen in de ideologische handeling van het proberen om zijn essentie en zijn geest opnieuw op te bouwen, met andere woorden de *Zeitgeist* te begrijpen. *New Historicism* beschouwt de maatschappij een plaats waar tegenstrijdige krachten en discoursen actief zijn en waar multipliciteit van praktijken en codes de intellectuele en politieke kaart van een historische periode bepalen. Het voordeel van de *New Historicism* is zijn open karakter, dat in plaats van strikt scheiden van de verschillende culturele, sociale of politieke gebieden hun structurele samenhang benadrukt. De historische werkelijkheid wordt niet gezien als oorzaak van het kunstwerk, maar het werk en de geschiedenis worden geplaatst in dialectische verhouding met elkaar: het kunstwerk wordt beschouwd als een product én als producent van epistemologische veronderstellingen. De methodes van *New Historicism* en de dynamische aard van cultuur zoals de multipliciteit van het betekenissen bieden een geschikt theoretisch kader voor dit proefschrift.

C. Opzet

Na een *Inleiding* die de doelstellingen, de methodes en het theoretische gebouw introduceert, bevat de thesis negen hoofdstukken. Deze worden georganiseerd per thema rond de belangrijkste kwesties over de relatie tussen opera en natievorming. Hoofdstuk één, *Naties als ingebeelde en veronderstellende gemeenschappen (Nations as Imagined and Imagining Communities)*, nadruk op de verschillende theorieën van nationalisme, betoogd dat de wortels van de vroegste vormen van nationale identiteit

niet gebaseerd zijn op één of andere soort natuurlijke of organische kennis van rassenuiformiteit, maar in tegendeel, zij zijn juist het resultaat van een politieke en culturele samenhang die op sociale en culturele praktijk en opgedeelde waarden en gemeenschappelijk verhaal worden gebaseerd.

Hoofdstuk twee, *Muziek, opera en nationalisme (Music, Opera and Nationalism)*, concentreert zich op de historische ontwikkeling van de concepten van nationale muziek en nationale opera en hun relatie met de negentiende-eeuwse nationale bewegingen. Het poogt nieuw licht te werpen op het onderwerp van nationale muziek terwijl het illustreert de theoretische benadering met een bekend stuk van het Hongaarse nationale muzikale repertoire dat in Europa vooral door de *Symfonie van Faust* van Berlioz wordt gepopulariseerd: de Rákóczy Marsh.

Hoofdstuk drie, *Nationale opera en de recycling van het cultureel geheugen (National Opera and the Recycling of Cultural Memory)*, stellen de rol van het historisch bewustzijn in nationale verhalen met een speciale nadruk op de recycling van geschiedenis in negentiende-eeuws nationale opera's voor.

Hoofdstuk vier, *Nationale muziek in Hongarije en Roemenië. Muziek in discours en praktijk (Conceptualising National Music in Hungary and Romania. Music in Discourse and Practice)*, onderzoekt de rol van het discours en de praktijk in het creëren van nationale opera's en nationale muziek en analyseert het effect van hun invloed op het moderne nationale bewustzijn.

Hoofdstuk vijf, *Tu Felix Austria? - De Habsburgse monarchie en de ontwikkeling van het Roemeense en Hongaarse nationale bewustzijn (Tu Felix Austria? – The Habsburg Monarchy and the Development of the Romanian and Hungarian National Consciousness)* geeft een overzicht van de ontwikkeling van het Hongaarse en Roemeense nationale bewustzijn sinds hun vroegste vormen van manifestatie tot de negentiende eeuw. Het hoofdstuk gaat over de rol van de taal en het historisch besef in de vooruitgang van nationaal bewustzijn. Het plaatst de analyse in de grotere context van het Habsburgse monarchie om erop te wijzen dat in plaats van traditionele centrum-periferie oppositie meer aandacht aan de periferieën en aan de overgang tussen de periferieën naar het centrum zou moeten worden gegeven.

Hoofdstuk zes, *De rol van het theater in de natievorming (The Role of the Theatre in Shaping National Imagination)* analyseert de rol van het theater in het verspreiden van cultureel geheugen tijdens de achttiende en negentiende eeuw en zijn functie in het creëren van een publieke sfeer.

Hoofdstuk zeven, *Querela Hungariae: László Hunyadi en Bánk bán. Variaties op een nationaal thema (Querela Hungariae: László Hunyadi, Bánk bán Variations on a National Theme)* beweert dat deze opera's een belangrijk effect op de negentiende-eeuws Hongaarse publiek konden uitoefenen omdat zij recycleerde en plaatsten reeds bestaande patronen in een nieuwe context van het culturele geheugen en het historisch bewustzijn.

Hoofdstuk acht, *Mihai Viteazul als natiebouwer in Roemeense nationale verbeelding (Mihai Viteazul as Nation-Builder in Romanian National Imagination)*, analyseert de relatie tussen de eerste Roemeense nationale opera, *Mihai Bravul în ajunul bătăliei de la Călugăreni* en de bestaande Roemeense culturele praktijken. Het poogt een “omvangrijke-beschrijving“ (thick description) van de ontwikkeling van het Roemeense nationale bewustzijn te geven door de veranderingen in de representaties van de figuur van Mihai Viteazul te onderzoeken.

Hoofdstuk negen, *De stem van de mensen: De rol van het koor in de opera's van de negentiende Eeuw (The Voice of the People: The Role of the Chorus in Nineteenth-Century Operas)* betoogt dat het gebruik van het zangkoor een fundamentele verandering in de structuur van de negentiende-eeuws opera's betekende. Het droeg bij aan de omvorming van de operahuizen in een nationaal trefpunt en aan de verspreiding van deze opera's en hun nationalistisch lading in de publieke sfeer.